

Incipit liber Rabani Mauri, De Institutione clericorū.

DE VNA ECCLESIA DEI, CA. I.

Ecclesia ergo dei catholica quę p̄ totū orbem dilatata diffundit̄, christi nomine nobilitata glorificatur, Omnis enim homo qui rectę fidei existit p̄iceps, & sacro baptismate re- generatur, a christo christianus uocatur. et dei patris atq; ecclesię matris noscitur esse filius, εκκλησια, Ecclesia gręcum est, quod in latinum uertitur conuocatio siue conuentus, eo quod omnes conuocat ad se, καθολικος, Catholica autem dicitur idest uniuersalis, quia in toto mundo una est ecclesia christi, quę & sponsa christi & corpus eius est.

DE TRIBVS ORDINIBVS ECCLESIAE, Ca. II.

Vnt tamen tres ordines in ecclesia, Conuersantiū idest laicorū, mōachorū, & clericorū, Quorū primus idest laicus ordo, popularis interpretatur, λαος, Laos enim gręce, populus latine dicit̄, Secundus est Monachus idest singulariter conuersans, hoc est a seculari conuersatione remotus, μοναχος, Monas enim gręce singularitas dicit̄, & μοναχος, Monachus singularis ul' solitarius, Tercius est ordo clericalis, κληρος, Cleros quippe gręce, fors vel hereditas dicitur, Cleros autem uel clericos hinc appellatos doctores nostri dicunt, quia Mathias sorte electus est, quem primum ab apostolis legimus ordinatum, sic & eos quos illis temporibus ecclesiarū p̄cipes ordinabāt, sorte legebāt, Nā & hereditas gręce κληρονομια cleronomia appellat̄, & heres cleronomos, Propterea ergo dicti sunt clerici quia de sorte sunt domini, uel quia domini partē habēt, sicut de eis scriptū est loquēte dño, Ego hereditas eorum, Vnde oportet

b

Gen 30

vt qui deū hereditate possidēt, absq; ullo impedimēto
seculi deo seruire studeant, ut congrue illud psalmiste
dicere possint, Dominus pars hereditatis meę. Iste autē
ordo preponit in ecclesia, quia iure in sanctis deseruit,
& sacramenta populis dispensat, Sicut enim in ueteri
testamēto, tribus Leui pre ceteris tribubus peculiarit
a dño electa est, ad seruendum illi per diuersa officia
in tabernaculo, quod est ecclesia presens, ut seruiāt ei
die ac nocte i tēplo factō eius, ut sint populo in his que
ad deum pertinent, ut offerant deo dona & sacrificia,
pro sua et populi ignorantia, ut iudicent inter iustum
et iniustum, & discernāt inter sanctū et profanū, inter
pollutum et mundum, doceantq; populum dei omnia
legittima eius et precepta, que mandauerat ad eos.

DE TONSVRA CLERICORVM.

Ca. III.

Tonsura ecclesiastici usus a Nazareis (ni fallar)
exorta est, qui prius crine seruato, denuo post
uite magnę cōtinentiā deuotiōe cōpleta caput
radebant, & capillos in ignē sacrificij ponere iubebāt,
scilicet ut pfectionem deuotionis sue dño cōsecrarent,
Horum ergo exēplis, usus ab apostolis itroductus est,
vt hij qui in diuinis cultibus mancipati dño consecrāt,
quasi Nazarei idest sancti dei crine preciso innouant,
Hoc quippe Ezechieli prophete iubetur, dicente dño,
Tu fili hominis sume tibi gladium acutū, et duces per
caput tuū et barbā, uidelicet quia & ipse ex sacerdotali
genere deo in ministerio sanctificationis deseruiebat,
Hoc et Nazareos illos Priscillā & aquilā i actibus apo
stolorum primos fecisse legimus, Paulū quoq; apłm,
et quosdā discipulorū christi, qui in huiusmodi cultu
imitandī extiterunt, Est autē in clericis tonsura signū

Tonsura Leui

quoddā. quod in corpore figuratur. sed in animo agitur. scilicet ut hoc signo. uicia in religione refecentur. & criminibus carnis nostrę. quasi crinibus exuamur. atq; inde innouatis sensibus ut comis rudibus enitescamus. expoliantes nos iuxta apostolum ueterem hominem cum actibus eius. et induentes nouum qui renouatur in agnitōem dei. Quam renouationem in mente oportet fieri. sed in capite demonstrare. ubi ip̄a mens noscitur habitare. Quod uero de tonso superius capite inferius circuli corona relinquitur. sacerdotiū regnumq; ecclesię in eis existimo figurari. Thiara enī apud ueteres constituebatur in capite sacerdotum. Hęc ex bisso confecta rotūda erat quasi sphaera mediā. et hoc significatur in parte capitis tonsa. Corona autē aurea latitudo est circuli. quę regum capita cingit. Vtrūq; itaq; signum exprimit in capite clericorū. ut impleatur etiam corporis quadam similitudine. quod scriptum est Petro apostolo dicente. Vos estis genus electum. regale sacerdotium. Queritur autem cur modo (sicut apud antiquos Nazareos) non ante coma nutritur. & sic tondetur? Sed qui hęc exquirunt aduertant quid sit inter illud propheticum uelamentum. & hanc euangelij reuelationem. de qua dicit apostolus. Cum transieris ad Christum aufertur uelamentum. Quid autē significabat uelamē interpositū inter faciem Moysi & aspectum filiorum Israhel. hoc significabat illis temporibus etiam coma sanctorum. Nam & apostolus comam pro uelamento esse dicit. Proinde iam non oportet ut uelantur crinibus capita eorum qui domino consecrantur. sed tantum ut reuelentur. quia quod erat occultum in sacramento prophetię. iam in (euangelio declaratum est.

bij

Thiara

Coma nazareos / etiam moysi / a frange

RICORVM. Ca. III.

ut a Nazareis / in facie / us crine seruato. denotat / ma deuotione completa caper / e sacrificij ponere iubetur / uonis sue dno consecrati / ab apostolis introductu et / s mancipati dno consecra / lei crine precalo immoant / here iubetur. dicente dno / adium acutum. et dices per / quia & ipse exhereditat / tificationis desiderat / illa & aquilla actibus po / mus. Pauli quoq; spm / qui in huiusmodi cultu / in clericis tatura sign

Alie omfē
tonfue

Sunt quoq; quidam doctorum qui afferūt diuerfas ob
causas Petrum apostolum hūc ritum primū sumpſisse
primitus. ut formā & similitudinē christi in capite ge
staret. dum pro redemptione nostra crucis patibulum
subiturus. a nefanda Iudeorum gēte acutis spinarum
aculeis crudeliter coronaretur. Deinde ut sacerdotes
veteris & noui testamenti in tonsura et habitu discer
nerent. Postremo ut idem apostolus suiq; successores
et sequipedes ridiculosum gannaturē ludibriū in pplo
romano portarent. quia & horum barones & hostes
exercitus superatos sub corona uendere solebāt. Sed
de his quid suscipiatur lectoris iudicio dereliquimus.
Veniamus ergo nūc ad sacratissimos ordines clericorū.
eorumq; originē. & gradus singularitē demōstremus.

DE GRADIBVS ECCLESIASTICIS. Ca. III.

Vnt autem gradus ecclesiastici octo. quorū
nomina hęc sunt. Hostiarius. Psalmista siue
Lector. Exorcista. Acolitus. Subdiaconus.
Diaconus. Presbyter. atq; Episcopus. Iniciū
quidem sacerdotij in ueteri testamento Aaron fuit.
quāq; et Melchisedech prior obtulerit sacrificium. &
post hūc Abraham. Isaac. & Iacob. legi et Noe altare
edificasse. & super illud domino holocaustū obtulisse.
Sed isti spontanea uolūtate. nō sacerdotali auctoritate
ista fecerūt. Ceterū Aaron primus in lege sacerdotale
nomen accepit. primusq; pōtificali stola infulatus. ui
ctimas obtulit iubēte domino ac loquente ad Moisen.
Accipe inquit Aarō. & filios eius. et applicabis ad ho
stium tabernaculi testimonij. cumq; laueris patrem cū
filijs aqua. indues Aaron uestimētis suis idest linea &
tunica. et super humerali & rationali quod cōstringes
baltheo. & pones thiaram in capite eius. et laminam
sanctam super thiaram. & oleū unctionis fūdes super

1
2. 3. 4. 5.
6. 7. 8.

superius in scriptura dicitur in nomine petri
quod in sola dicitur et ad hunc

caput eius. atq; hoc ritui consecrabit. filios quoq; illius applicabis. & idues tunicis, lineis cingesq; baltheo Aarō scilicet. & liberos eius. & impones eis mitras. eruntq; sacerdotes mei religione perpetua. Quo loco cōtemplari oportet Aarō sacerdotē sūmū fuisse. i. episcopū. nam filios eius presbyterorū figuram p̄monstrasse. quibus merito astare debuissent leuitē sicut summo sacerdoti. Moises uero huius facti mediator Christū significat. In nouo autem testamēto post christū sacerdotalis ordo a Petro cōepit. ipsi enim primū datus est pontificatus in ecclesia christi. Sic enim loquitur ad eū christus dñs. Tu es inquit petrus. & super hanc petrā edificabo ecclesiam meam. & portē inferorū nō uincēt eam. & dabo tibi clauēs regni celorū. Hic ergo ligandi atq; soluendi potestatem primus accepit. primusq; ad fidem populū uirtute suę p̄dicationis adduxit. Si quidē ceteri apostoli cū Petro. parī consortio honoris & potestatis effecti sunt. qui etiam in toto orbe disp̄si euangelium p̄dicauerūt. quibus decedentibus. successerunt episcopi. qui sunt constituti per totū mundū in sedibus apostolorum. qui iam non genere carnis & sanguinis eliguntur. sicut primum secundum ordinem Aaron. sed pro uniuscuiusq; merito fide & doctrina q̄ in eū grācia diuina contulerit. Quod uero per manus impositionē a p̄decessoribus dei sacerdotibus episcopi ordinantur. antiqua est institutio. Isaac enī patriarcha sanctus. ponēs manum suam super caput iacob benedixit ei. & iacob filijs suis. Sed & Moises super caput Hiesu naue manum suam imponens. dedit ei spiritum uirtutis & ducatum in populo Israhel. sic & impletor legis & prophetarū dominus noster Hiesus christus. per manus impositionē apostolis suis benedixit. sicut in euangelio Luce scriptum est. Et produxit illos foras in Bethaniā. et eleuauit manus suas & benedixit eis.

617

CLESTASTICS. Ca. III.
radus ecclesiastici ordo operi
ine. Hilaris. Placitū
ita. Acolitis. Subdiacon
obter. atq; Episcopus. hui
neri testamento Aaron fac
rior obtulerit sacrificium. &
& iacob. legū et Noe alter
omino holocaustū obtulisse.
e. nō sacerdotali auctoritate
primus in lege sacerdotali
dōticali stola infulatus. au
mo ac loquente ad Moises
s eius. et applicatis ad ha
m. cumq; lauens paremē
estimicus suis idēst. Iner
rationali quod cōtinges
in capite eius. et lamina
sed uāctionis totas lege

Factumque est cum benedixit illis, discessit ab eis, et ipsi reuerſi ſunt in Hieruſalē cū gaudio magno. Et in actibus apoſtolorum ex præcepto ſpirituſſancti Paulo et Barnabę ab apoſtoliſ māus impoſita eſt in epiſcopatū, & ſic miſſi ſunt ad euāgelizandū. Porro quod epiſcopus non ab uno, ſed a cunctiſ prouincialibus epiſcopiſ ordinatur. Id propter herēſes agnoſcitur inſtitutū, ne aliquid contra fidem eccleſię uniuſ tyrannica authoritas moliretur. Ideoque ab oibꝯ cōueniētibꝯ inſtituit, ut non minus a tribꝯ præſentibꝯ, cęteriſ tamen conſentientibꝯ teſtimonio litterarum. Huic autem dum conſecraſ datur baculus, ut eiꝯ indicio ſubditā plebē uel regat uel corrigat, uel infirmitateſ infirmorū ſuſtineat. Datur et annuluſ, propter ſignum pontificaliſ honoris, uel ſignaculum ſecretoꝝ. Nam multa ſunt que ante carnaliū minꝯque intelligentiū ſenſu occultanteſ ſacerdoteſ, quaſi ſub ſignaculo cadunt, ne indigniſ quibꝯque dei ſacramenta aperiantur.

DE ORDINE TRIPERTITO
EPISCOPORVM.

Ca. V.

Rdo autem epiſcopoꝝ tripertituſ eſt, ideſt in patriarchiſ. Archiepiſcopiſ, qui et metropolitani ſunt, & in Epiſcopiſ. $\pi\alpha\tau\epsilon\rho\iota\alpha\rho\sigma$. Patriarcha gręca lingua pater principum ſiue ſummꝯ patrum interpretatur, quia primum ideſt apoſtolicū retinet locū, & ideo quod ſummo honore fungitur, tali nomine cenſetur, ſicut Archiepſ. Anthiochenꝯ epiſcopuſ, atqꝯ Alexandrinꝯ antiſteſ. $\alpha\rho\chi\iota\epsilon\pi\iota\sigma\kappa\omicron\pi\omicron\varsigma$ Archiepiſcopuſ gręco uocabulo dicitur, quod ſit ſummꝯ uel princepſ Epiſcopoꝝ, tenet enim uicē apoſtolicā, & præſidet epiſcopiſ cęteriſ. Singliſ enī princiꝯciꝯ p̄minet, quorum auctoritate & doctrina cęteri ſacerdoteſ ſubiecti ſunt, ſine quibꝯ reliquiſ ep̄iſ nihil agere licet, niſi quod ſinguliſ in p̄pria parrochia com̄

baculus pastoralis

Annulus

Patriarcha

Archiepiscopus

mandatum est. Sollicitudo enim totius prouincię ipsi
commissa est, et omnes superius designati ordines uno
eodemque uocabulo episcopi nominantur, sed priuato
nomine quidem utuntur, propter distinctionem potestatum
quam singulariter acceperunt. Metropolitanus autem
idem uocatur, eo quod presideat illi ciuitati, que ceteris
ciuitatibus in eadem prouincia constitutis quodammodo
mater sit. μητροπολις. Metropolis ergo grece mater
ciuitatum interpretatur. Episcopatus autem uocabulum inde
dictum, quod ille qui super efficitur super intendat,
curam scilicet subditorum gerens. σκοπιν. Scopin enim
latine intendere dicitur. επισκοπι. Episcopi autem grece
latine speculatores siue super intendentes interpretantur.
Nam speculator est prepositus in ecclesia dictus, eo quod
speculetur atque prospiciat populorum infra se positorum
mores et uitam, intimet unicuique actus suos, sicut dominus
ad Ezechielem dixit prophetam. Et tu inquit fili hominis
speculatore dedit te domui Irahel, audiens ergo
ex ore meo sermonem annuntiabis eis ex me. Si me
dicente ad impium morte morieris, non fueris locutus
ut se custodiat impius a uia sua, ipse impius in iniquitate
sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram,
et reliqua. Pontifex princeps sacerdotum est,
quasi uia sequentium, ipse et summus sacerdos, ipse
pontifex maximus nuncupatur, ipse enim efficit sacer-
dotes atque leuitas, ipse omnes ordines ecclesiasticos
disponit, ipse quid unusquisque facere debeat ostendit,
Antistes autem idem dictus est, eo quod ante stet, pri-
mus enim est in ordine ecclesie, et supra se nullum ha-
bet sacerdotem, Sacerdos quidem nomen habet com-
positum ex greco et latino, quasi sacrum das, Dispensat
ergo mysteria celestia, fidelibus baptismum tradit cor-
pus et sanguinem Christi distribuit, et uerbum dei pre-
dicat, Sacerdos autem uocari potest, siue episcopus sit siue presbiter

Metropolis

Episcopi

Pontifex

Antistes

Sacerdos

plures Episcopos habere nō possit, sed sub Episcopos
rū noīe presbyteros complexus est. Ideo autem pres-
byteri sacerdotes uocantur, quia sacrum dant, sicut
Episcopi, idest in cōfectione diuini corporis & sanguis
nis, et in baptismate, & in officio p̄dicandi. Sed licet
sint sacerdotes, tamen pontificatus apicem non habēt,
quod nec chrismate frontem signant, nec paracletum
spiritum dant, quod solis Episcopis deberi lectio actus
apostolorū demonstrat, nec ordinare clericos in sacris
ordinibus possunt, quod episcopis propter unitatem
& concordia referuatur. Secūdi uero ordinis uiri pres-
byteri sunt, quorū typū p̄ferebāt, lxx. uiri in ueteri
testamento, in quibus dominus spiritum Moysei pro-
pagauit, ut talibus adiutoribus usus in pp̄lo, innūeras
multitudines facile gubernaret. Sic et paternę plenitudi-
nis abūdantia transfusa est in Eleazaro & Ithamaro,
ut ad hostias salutare et frequentioris officij sacramē-
tum, ministerium sufficeret sacerdotū. Sic et apostolis
Christi, doctores fidei cōites additi sunt, quibus illi
orbem totum secūdis p̄dicatoribus impleuerunt, &
per euangelicam doctrinam dilatauerunt.

DE DIACONIS.

Ca. VII.

Euitę ex nomine authoris uocati, de nomine
Leui Leuitę exorti sunt, a quibus in templo dei
mystici sacramenti mysteria explebantur. P̄re-
cepit enim dñs & dixit ad Moysen, ut post ordinatiōm
Aaron sacerdotis et filiorum eius, rursus Leui tribus
in diuini cultus mysterio ordinareretur, & consecrarentur
domino pro omnibus primogenitis, et seruirent pro
Israhel, coram Aarō & filijs eius in tabernaculo domini
excubātes in templo die ac nocte, ipsiq; gestarent arcā
& tabernaculum, et oīa uasa eius, & in circuitu taber-
naculi castra ipsi constituerēt, et in p̄mouendo taber-

Diaconos

naculo ipsi deponerent. & rursus ipsi deponerent. & rursus ipsi componerent. Hi grece. *Διακονες*. Diacones latine ministri dicunt. qd sicut in sacerdote cōsecratio. ita in diacono ministerij dispensatio habetur. In ueteri testamēto excubabāt in tabernaculo testimonij ad precepta Aaron. et ad cuncta opera tabernaculi. uerumtū ad uasa sanctuarij & ad altare non accedebāt. sicut mā dauerat dominus Aaron dicēs. Ego dedi uobis fratres vros leuitas de medio filiorū Israhel. et tradidī donum domino. ut seruiant in ministerijs tabernaculi eius. tu autem & filij tui custodite sacerdotiū uestrum. et omnia que ad cultum altaris pertinet. & intra uelum sunt. per sacerdotes amministrabunt. et reliq. Hī a uiginti quicq; annis & supra ingrediebant. ut ministrarent in tabernaculo fœderis. cumq; quinquagesimū annum etatis explebant. seruire cessabant. & erant ministri fratrum suorum in tabernaculo fœderis. ut custodirēt que sibi fuerant commendata. In nouo autem testamento apostoli septē diaconos. propter sacramentū eiusdē nūeri ordinauerūt ad ministeriū sacrum. & ad officiū altaris. qui leguntur etiam et predicasse. & baptizasse nō paucos. sicut sanctus Stephanus disputauit cōtra Iudęos. & Philippus baptizato Eunucho. euāgelizauit ciuitatibus cunctis. donec ueniret Cæsaream. et in Samaria predicabat. & baptizabat eos qui ab apostolis Petro et Ioanne postmodū confirmabantur. Sed baptizare eis modo corā Episcopis siue presbyteris licitū est. Ceterū autem non licet. nisi predictis fortassis officijs longius cōstitutis. necessitas extrema compellat. Hī enim sunt quos in Apocalipsi legimus. septem angeli tubiscanentes. Hī sunt septem candelabra aurea. Hī sunt voces tonitruorum septem. Ipsi enim clara uoce in modum preconis admonent cunctos. siue in psallendo. siue in lectionibus audiendis. Ipsi etiam ut aures habe

amus ad deū adclamant. Ipsi quoq; euangelizant. Sine
 his sacerdos nomen habet, officium non habet. Nam
 sicut in sacerdote consecratio, ita in ministro dispen-
 satio sacramenti est. Ille oblata sanctificat, hic sanctificata
 dispensat. Ipsi etiam sacerdotibus, propter presump-
 tionem non licet de mensa domini tollere calicem,
 nisi eis traditus fuerit a diacono. Leuitę offerunt obla-
 tiones in altaria, Leuitę componunt mensam domini.
 Leuitę operiunt arcam testamenti, non enim omnes
 uident altare mysteriorum, quę operiuntur a Leuitis,
 ne uideant qui uideri non debent, & sumant qui serua-
 re non possunt, quiq; propterea altari albis induiti affi-
 stunt, ut hinc admoniti, celestem uitam habeant, can-
 didiq; ad hostias & imaculati accedant. Quos primus
 fecit Siluester Papa tricesimus quartus potifex, in Ro-
 mana ecclesia, post Petrū, Dalmaticis uti, & constituit
 ut pallio linostio eorum leua tegetetur, sicut in gestis
 p̄ritificalibus continetur.

DE SVBDIACONIS.

Ca. VIII.

Ypodiacones. ὑποδιακονες, grece, quos nos

h Subdiacōnes dicimus, qui ideo sic appellātur,
 quia subiacent preceptis & officijs Leuitarū.
 Oblationes in templo dei a fidelibus ipsi suscipiunt, et
 Leuitis super ponendas altaribus deferunt. Hii apud
 Hebreos Nathinnei uocātur, ut liber Paralippomenō
 & Hestře testatur, quod interpretatur in humilitate
 domino seruientes. Ex eorum ordine fuit ille Nathas-
 nael, qui in euangelio Ioannis diuina proditiōe con-
 monitus, saluator em meruit confiteri, quiq; etiam ad
 primum diuinitatis iudicium fidelis en-
 tuuit, protestan-
 te dño ac dicēte, Ecce uere Israelita, in q̄ dolus nō est.

c ij

Isti quoque uasa corporis & sanguinis domini diaconibus ad altare offerunt. De quibus quidem placuit patribus ut quae sacra mysteria contrectant, casti & continent ab uxoribus sint, et ab omni carnali inmundicia liberi, iuxta quod illis propheta docente iubetur. Mundamini quoque fertis uasa domini. Hi ergo cum ordinantur non suscipiunt manus impositionem sicut sacerdos & leuita, sed patenam tantum et calicem de manu episcopi, & archidiacono ciphum aquae cum aqua, mantile et manutergium;

DE ACOLYTHIS.

Ca. IX.

Acolythi, *ακολυθι*, graece latine ceroferarii dicuntur a deportandis Cereis, quando legendum est Euangelium, aut sacrificium offerendum, tunc enim accenduntur luminaria ab eis & deportantur, non ad fugandas tenebras, dum sol eodem tempore rutilat, sed ad signum leticiae demonstrandum, ut sub typo luminis corporalis, illa lux ostendatur, de qua in euangelio legitur. Erat lux uera, quae illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, quorum typum praeferebant illi, qui domini mandato in tabernaculo lucernas quotidie accendebant, super candelabrum positas.

DE EXORCISTIS.

Ca. X.

Exorciste, *εξορκισται*, ex graeco in latinum adiurantes seu increpantes uocantur. Inuocant enim super catechuminos, uel super eos qui habent spiritum inmundum nomen domini Hiesu, adiurantes per eum, ut egrediatur ab eis. Refert Iosephus, regem Salomonem excogitasse, suamque gentem docuisse modos exorcismi, id est adiurationis, quibus immundi spiritus expulsi ab homine, ulterius reuerti non sunt ausi. Testatur & de eis liber actus apostolorum, ita dicens. Tetrauerunt autem quidam, & de circueuntibus Iudeis exorcismis inuocare

nomen domini Hiesu. & cetera. Inuenimus eos quos
Hedras actores memorat templi, eos nunc esse exor-
cistas in ecclesia dei, fuerunt enim sub Hedra actores
templi, seruorū Salomonis filij, qui actum tēpli totius
sub cura sua haberent, nō tamē sacerdotilibus officijs
ministrarent, aut sacris oblationibus deseruīrēt. Nullā
ergo aliam curam habebāt actores templi, nisi ad facta
recta reficienda, ut quęcumq; fuissent ueterata in ēdi-
fitio templi aut delapsa, per eosdē actores de thesauris
dominicis reficerent atq; excolerent. Ergo exactores
templi, exorciste sunt in populo dei, Quomodo enim
actor prudēs & bonus, scit quid sit domini sui census,
& omnis substantię modus, et redigit apud se totius
possessionis instrumēta originalia, sic exorcista redigit
in sua diligētia totius regni domini secreta, ut mēorię
mandet de scripturarum sacramentis, unde exerceat
scilicet donum, quod illi est a spiritu sancto concessum
secundum apostoli p̄conium, Exorcistas enī memo-
rat apostolus cum dicit, Nunquid omnes donationes
habent sanationum? Hī enī cum ordinātur accipiūt
de manu Episcopi, libellum in quo scripti sunt exorcis-
mi, dicente eis Episcopo, Accipite et commendate me-
morię, & habete potestatem imponendī manus super
energuminos siue cathecuminos, ut imperetis immū-
dis spiritibus, & abiciatis.

DE LECTORIBVS.

Ca. XI.

Actores a legendo. Psalmiste a psalmis canēdis
uocati, Illi p̄dicant populis quid sequantur.
Isti canunt ut excitent ad compunctōnes anios
audientium, Licet et quīdam lectores ita miseranter
pronunciant, ut quosdā ad luctum lamētationemq;
compellant, Idem etiam & pronunciatores uocantur,
quod porro adnunciant, tanta enim & tam clara eorū

c iij

erit uox. ut quātū uis longe positorū aures adimpleāt. Lectorum ordo formā & inīcium a prophetis sumpsit. Sunt ergo lectores qui uerbum dei p̄dicant. quibus dicitur. Clama ne cesses. quasi tuba exalta uocē tuā. Isti quippe dum ordinantur. primū de eorum conuersatione Episcopus uerbum facit ad populū. deinde coram plebe tradit eis codicem apicum diuinorū. ad dei uerbum adnūciandum. Iste ergo doctrina et libris debet esse imbutus. sensuumq; ac uerborum scientia perornatus. ut distincte & aperte sonans. audientium corda possit instruere. Psalmistarum id est cantatorum principes siue authores. fuere Dauid siue Asaph. Isti enim post Moysen. psalmos primi composuere & cantauerunt. Mortuo Asaph. filij eius in hunc ordinem subrogati sunt a Dauid. erantq; psalmiste p̄ successionē generis. sicut & ordo sacerdotalis. ipsiq; soli continuis diebus in templo canebant. candidis induti stolis. ad uocem unius respondente choro. Ex hoc ueteri more ecclesia sumpsit exemplū nutriendi psalmistas. quorū cantibus ad affectum dei mētes audientium excitent. Psalmistam autem & uoce et arte p̄clarum inlustrēq; esse oportet. ita ut ad delectamentum dulcedinis animos incitet auditorum. Solent autem ad hoc officium etiam absq; sciētia Episcopi. sola iussione eligi. quicūq; in cantandī arte probabiles huiusmodi constiterint.

DE HOSTIARIIS.

Ca. XII.

h Ostiarij sunt qui & Aeditui et ianitores in lege dicebantur. Hij apud Hebreos in ueteri testamento electi sunt ad custodiam templi. quiq; ordinati per uices suas. omnia interiora tēpli uel externa custodiebant. ut non ingrederetur in eū immūdus in omni re. Dīcti autem hostiarij quod p̄sint hostijs templi. ipsi enī tenentes clauem. omnia intus ex utraq;

parte custodiunt, atq; inter bonos & malos habentes
iudicium, fideles recipiunt, respuunt infideles.

QVOS OPORTEAT AD SACRVM ORDINEM ACCEDERE, ET QVO ORDINE, Ca. XIII

Et ad diaconi

Anones & decreta Zosymi pape decernūt, ut
c clericus qui ad sacrum ordinem accedit, inter
lectores siue exorcistas quinq; annos exoluat;
exinde Acolythus ul' subdiacōs quattuor annis fiat,
Ad benedictionem quoq; diaconatus non minoris eta-
tis quam xxv. annorum accedat, in quo ordine quinq;
annis expletis, si inculpabil' ministrauerit, ad presby-
teratus honorem promoueri poterit, non tamen ante
triginta annos etatis, licet ualde dignus sit, quia & dñs
noster non ante tricesimum annum predicare exorsus
est, De quo gradu si eum auctior ad bonos mores uita
perduxerit, summum pontificatum accipere poterit,
hac tamē lege seruata, ut neq; bigamus, neq; poenitēs
nec neophitus ad hos gradus possit admitti.

DE VESTIBVS SACERDOTALIBVS, Ca. XIII.

Eueste ergo sacerdotali moderna, ad antiquū
d ueteris testamenti habitum, comparationem
facientes, secundum maiorum sensum quid
mystice significet prosequamur.

DE SVPERHVMERALI, Ca. XV.

Superhumeralis sit

Rimum ergo eorum indumentū est Epho-
p Bat. quod interpretatur superhumeralis
neum, quod significat mundiciam bonorū
operū. Hinc bene in lege cum dominus de
ueste sacerdotali Moysen iustituit, primum de super-
humerali faciendo p̄cepit, quia quisq; ad sacerdotiū
ciii

magisteriumq; populi dei promouendus est. primum ei us debent opera cognosci. ut dum hoc quod foris omnibus patet. inreprehensibile paruerit. couēient ex tpe & integritas cordis eius. et fidei sinceritas scrutet̃.

DE PODERE idest TVNICA LINEA Ca. XVI.

Ecundū est linea tunica. que gr̃ce. ποδηνος.
s Poderis. latine talaris dicitur. eo quod ad talos usq; descendat. Hęc Iosephus bislinam uocat. cuius significatio mystica in promptu est. Cum enim cōstet lino uel bisso continentia & castitate significari. strictam habent lineam sacerdotes. cum propositū continentie non eneruiter. sed studiose conseruāt. Hęc ad talos usq; descendit. quia usq; ad finē uitę huius. bonis operibus insistere debet sacerdos. precipiente ac promittente domino. Esto fidelis usq; ad mortem. & dabo tibi coronam uitę.

DE CINGULO. Ca. XVII.

tertium uestimentū est cingulum siue baltheū.
t quo utuntur ne tunica ipsa defluat. et gressum impediāt. hoc nimirum custodiā mentis significat. Qui enī tunica talari indutus. absq; cingulo incedit. defluit tunica. ac relicto corpe uentis & frigoribus intrandi spacium tribuit. quin & prepeditis gressibus. incedendi usum retardat. uel etiā calcantibus se causa efficitur ruine. Ergo lineos induunt sacerdotes. ut castitatem habeāt. accinguntur baltheis. ne ipsa castitas sit remissa & negligens. ne uento elationis animum perflandi aditum impendat. ne crescente iniquitate refrigerescere faciat charitatem ipsorum. ne bonorum gressus operū iactantie sue presumptiōis impediāt. ne

prepedito uirtutum cursu. ipsa etiam terrestris concu-
piscētię sordibus polluta uilescat. & ad ultimū autho-
rem suum ad ruīnam superbiendo impellat.

DE PHANONE.

Ca. XVIII.

Vantum uero mappula siue mātīle . sacerdotis
indumentum est. quod uulgo phanonē uocāt.
quod ob hoc eorum tunc manibus tenet̄ q̄ndo
missę officium agitur. ut paratos ad ministeriū mensę
domini populus conspiciat. Mappę ergo conuiuij &
epularum adpositarū lintheamina sunt. unde diminu-
tuum mappula sicut et mantilia . nūc pro operiendis
mensis sunt. quę ut nomē ipsorū indicat. olim tergēdis
manibus prebebantur . Oportet ergo sacerdotes . &
ministros altaris mappulas manibus tenere . quorum
officium est diuina sacramēta cōficere. ut cū deuotiōe
mentis opus spontaneum concordat. digne exercean̄
officium. quod pie diuino est munere collatum .

DE ORARIO idest STOLA

Ca. XIX.

Vantum quoq; est quod orarium dicitur . licet
hoc quīdam stolā uocēt. Hoc enī genere uestis
solūmodo eis personis uti est concessum. qbus
predicandī officium est delegatū. Bene etiam oratorū
bus christi orariū habere cōuenit. quia cū indumentū
eorum officio pprio concinnat. & ipsi sedulo ad uerbi
ministeriū cohortantur. et plebs ipsis cōmissa indicium
salutare conspiciens. ad meditationē legis concurrere
feruentius ammonet̄. Apte ergo orarium collū simul
& pectus tegit sacerdotis. ut inde instruatur. qd qd
ore proferat. tractatu summe rationis attēdat. ut illud
apostoli semper in eo appelletur quo dicit. orabo spi-
ritu. orabo & mente. psallam spiritu. psallam et mente.
& iterum. Os nostrū ad uos o Chorinthi. cor nostrum

dilatatum est, ne forte si improuise & inrationabiliter loquatur, damnum patiat, Salomone adtestate, qui ait, Cor sapientis erudiet os eius, & labijs illius addet gratiam, & item, Qui custodit os suum, custodit animam suam, qui incōsideratus est ad loquēdū sentiet mala,

DE DALMATICA.

Ca. XX.

Extum namq; est quod Dalmatica a Dalmatia
s Græcię prouincia, in qua primum texta est, nuncupatur, hæc uestis in modum est crucis facta, & passionis domini indicium est, Habet quoq; et pureos tramites ipsa tunica a summo usq; ad ima, ante ac retro descendens, nec non & per utramq; manicam, ut ammoēatur minister domini per habitus sui speciē, cuius muneris particeps est, ut per mysticā oblationē passionis dominicę commemorationem agat, ut ipse in eo fiat hostia deo acceptabilis.

DE CASULA:

Ca. XXI.

Eptimum sacerdotale indumentum, est quod
s Casulam uocant, dicta est autem per diminutionē a Casa, eo quod totū hominē tegat, quasi minor casa, hanc græci, *πλανητων*, Planetam nominant, Hæc supremum omnium indumentorū est, & cetera omnia interius per suum munimen tegit & seruat, Hæc ergo uestem possumus intelligere charitatem, quę cunctis uirtutibus supereminet, & earum decorem suo tutamine ptegit et inlustrat, Nec enim ullus iam erit uirtutum splendor, si nō eas charitatis inradiauerit fulgor, quod ostendit apostolus dicens, Si linguis hominum loquar & angelorum charitatem non habeam, factus sum sicut æs sonans, aut cymbalū tinniens, Et si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & si habuero omnem

Ad hoc B

fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Charitas patiens est, benigna est, Charitas non emulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambiciosa, non querit que sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem ueritati, Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, Charitas nunquam excidit, & reliqua. Sine hac charitate uel casula, nec sacerdos ipse ad altare adpropinquare debet, nec munus offerre, nec preces fundere, Unde ueritas ipsa dicit, Si offers munus tuum ante altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & uade prius reconciliari fratri tuo, & tunc ueniens offeres munus tuum, Et item, Cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersum aliquem, et reliqua, De hoc itaque spiritali uirtutum indumento, apostolus ad Colosenses ita scripsit, Induite inquit uos sicut electi dei sancti & dilecti uiscera misericordie, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, et cetera, Et de charitatis eminentia paulo post subiunxit dicens, Super omnia autem hec charitatem habentes, quod est uinculum perfectionis,

DE SANDALIIS,

Ca. XXII,

Nduunt quoque sacerdotes pedes Sandalijs siue solijs, quod genus calciamenti euangelica auctoritate eis est concessum, ut Marci euangelium testatur, quia hoc calciamentum mysticam significat omnem habet, ut pes neque tectus sit, neque nudus ad terram, id est ut nec occulte euangelium, nec terrenis commodis inuita, Nam scriptum est in apostolo, Et calciati pedes in preparatione euangelij pacis, Sicut enim Sandalia parte pedis tegunt,

partem inopertā relinquunt, ita & euangelij doctores
partim euangelium operire, partimq; aperire debent,
ita uidelicet ut fidelis & deuotus sufficientem habeat
doctrinam, et infidelis & contēptor non inueniat blas-
phemandī materiam. Admonet etiā et nos hoc genus
calciāmētī, ut carni nostrę & corpori in necessitatibus
consulamur, nō in libidinis lasciuīā defluāus, de qbus
utriscq; nos diuina lex instruit. Scriptū est enim, Carnē
tuam ne despexeris, et item, Carnis curam ne feceritis
in concupiscentijs.

DE PALLIO.

Ca. XXIII.

Vper hęc autem omnia summo pontifici (quī
archiepiscopus uocatur) propter apostolicam
uicem pallij honor decernitur, quod genus in-
dumentī crucis signaculū purpureo colore exprimit,
ut ipso indutus pontifex a tergo & pectore crucem ha-
beat, suaq; mente pie & digne de passione redēptoris
cogitet, ac populo pro quo dominū deprecatur, redē-
ptionis suę signaculum demonstret. Condecet quoq;
bene, ut ipsa apostolica dignitas apostolicū uirū faciat,
vt plena deuotione, sano sermone, & digna operatiōe
possit dicere cum apostolo, Mihi autē absit gloriari, nisi
in cruce dñi nostri Hiesu christi, per quē mihi mūdus
crucifixus est, & ego mundo. Hęc queq; de habitu sa-
cerdotali ad sensū scđm modulū ingenioli nrī breuiter
diximus, nō pręiudicantes his, qui congruentius & di-
gnius de eadē re possit scribere, & plenius disputare.

DE SACRAMENTIS ECCLESIAE. Ca. XXIII.

E sacramentis autē quę in ecclesia fiūt, oportet
ut sequens sermo exponat, atq; declarat ritum
sacerdotalē, Sunt autem sacramenta, Baptismū
& Chrisma, Corpus et sanguis, quę ob id sacramenta

dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum uirtus
diuina secretius salutem eorundem sacramentorum
operatur, unde et a secretis uirtutibus uel sacris, sacra
menta dicuntur. Quae ideo fructuose penes ecclesiam
fiunt, quia sanctus in ea manens spiritus, eundem sacra-
mentorum latenter operatur effectum. Vnde seu per
bonos seu per malos ministros intra ecclesiam dei dis-
pensentur haec dona, nec honorum meritis dispensatorum ampli-
ficantur haec dona, nec malorum adtenuantur, quia neque
qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum
dat deus, unde & graece, $\mu\upsilon\sigma\theta\epsilon\rho\rho\iota\upsilon\upsilon$, dicitur, quod secreta
tam & recondita habeat repositionem,

DE BAPTISMATIS SACRAMENTO, Ca XXV.

Rimum autem sacramentorum est Baptismum.

quia antequam sancto chrismate ungetur aliquis,
aut corporis & sanguinis Christi particeps exi-
stat, sacra regeneratione purgari debet, ac deinde ad
caetera rite accedere. $\beta\alpha\pi\tau\iota\sigma\mu\alpha$ Baptismum graece, latine
tinctio interpretatur, quae non tamen ob hoc quod homo
in aquam mergitur tinctio dicitur, sed quia spiritu gratiae
ibi in melius immutatur, et longe aliud quam erat effi-
citur. Primum homines foedi eramus deformitate pec-
catorum, in ipsa tinctioe pulchri dealbatione uirtutum
efficimur. Vnde & in canticis scribitur canticorum, Quae
est ista quae ascendit quasi dealbata, cuius mysterium
non aliter nisi sub trinitatis designatione, id est patris &
filii et spiritus sancti cognitione completur, dicente do-
mino ad apostolos, Ite docete omnes gentes, baptizan-
tes eos in nomine patris & filii et spiritus sancti, Sicut
enim in tribus testibus stat omne uerbum, ita sacramen-
tum confirmat ternarius numerus nominum diuinorum.
Quod autem per aquam baptismum datur, haec ratio est.
Voluit enim dominus ut res illa inuisibilis per congru-

entiã. sed pfecto incõtractabile et iuisibile impēderet
elementum. super quod etiam in principio ferebatur
spiritussanctus. Nam sicut oleum naturali pōdere sup
fertur om̄i liq̄re. ita in principio ferebatur sp̄ssanctus
aquis. Sicut aqua purgat exterius corpus. ita latenter
eius mysterio per spiritum sanctũ purificat et animus.
cuius sanctificatio ita est. Inuocato enim deo. descēdit
spiritussanctus de celis. & medicatis aquis. sanctificat
eas de semetipso. & accipiūt uim purgationis. ut in eis
caro et anima delictis inquinata mundetur. Vtrumq̄
enī baptizando necesse est adhiberi. et baptismi laua
crum. & spiritussancti purgatio. quia ait saluator. Nisi
quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto. nō potest
introire in regnũ dei. Sed ante baptismũ. cathecisandi
debet in hominem peruenire officium. ut fidei primũ
cathecuminus accipiat rudimentũ. Nam in euangelio
secundũ Matheum legitur. quod post resurrectionem
dominus apostolis p̄ceperit. ut in nomine patris &
filij et spiritussancti docerent. & baptizarēt oēs gētes.
id est prius fidem dei illis insinuarent. & sic credentes
in remissionem peccatorum baptizarēt. Hoc est quod
secundũ Marcum idem dominus legitur p̄posuisse
fidem baptismatis. cũ ita dixit. qui crediderit & bap
tizatus fuerit saluus erit. qui uero non crediderit. con
demnabit. & Ioanne teste. prius ipse Hiesus cęci nati
oculos luto ex sp̄to facto superliniuit. & sic ad aquas
Siloę misit. quia prius debet baptizando fide incarna
tionis Christi instrui. et sic ad baptismum iam credulus
admitti. ut sciat cuius gratię in eo est particeps. & cui
iam debitor fiat deinceps.

DE CATHECVMINIS. Ca. XXVI.

c Athecuminus autem dicitur. pro eo q̄d adhuc
doctrinam fidei audit. nec dum tamẽ baptismũ

recepit. Nam *καθεκουμινοσ*. Catechuminus græce. latine
 auditor interpretatur. Et quia primum exhortationis
 preceptum in lege est. Audi Israhel. dominus deus tuus
 deus unus est. Inde est. ut is qui per sacerdotem quasi
 per Moysen deus loquitur. catechuminus idest audiens
 nominetur. scilicet ut verum agnoscens dominum.
 reliquat errores varios idolorum. Puto autem omnes
 a Iohanne in poenitentia baptizatos. catechumino-
 rum pretulisse figuram. Post catechuminos autem secundus
 gradus est competentium. Competentes autem sunt.
 qui iam post doctrinam fidei. post continentiam vite.
 ad gratiam Christi percipiendam festinant. ideoque appel-
 lantur competentes. idest gratiam Christi petentes.
 Nam catechumini tantum audiunt. necdum petunt. Sunt
 enim quasi hospites & vicini fidelium. de foris audiunt
 mysteria. audiunt gratiam. sed adhuc non appellantur
 fideles. Competentes autem petunt. iam accipiunt. iam
 catechizantur idest imbuuntur instructione fidei et sa-
 cramentorum. Istis enim traditur salutare symbolum.
 quasi commoitorium fidei. & sancte confessionis inditium.
 quo instructi agnoscant quales iam ad gratiam Christi
 exhibere se debeant. Notandum autem quod in ecclesia
 saluatoris. paruulorum qui per etatem adhuc abrenun-
 ciare diabolo. nec credere in deum possunt. per corda
 & ora gestantium salus adimpleat. quia & in euangelio
 legitur. quod Hiesus fidem illorum intuens. qui para-
 liticum ad sanandum sibi adferrebant. dixerit ipsi. homo
 remittuntur tibi peccata tua. & quod filium uideat
 mortuis suscitatum. misericordia motus super ea. Ma-
 nifestum enim quod paruuli sicut ex alijs ea que illis
 remittuntur in baptismo peccata traxerunt. sic & per
 alios ad salutem credunt. Nec enim siquidem muti &
 surdi. que nec audire neque profiteri fide possunt. ab aliquibus
 christianis ad baptizandum offeruntur. per credulitatem
 d ij

Competentes

pro quodam
fatuose quod
ad filium

ECUMINIS Ca. XXVI
notum dicitur. pro eo quod ad salutem
in uideat. nec dum tunc baptizantur

catorum ultra putrefiat, sed magis in lesus seruetur, ad
maïorem gratiam percipiendā. De hinc iterum exor-
çifatur diabolus, ut suam nequiciā agnoscens, & iustū
super se iudiciū dei timens, recedat ab homine, nec
iam contendat eum arte sua subuere ne baptismum
consequatur, sed magis honorem deo creatori suo ex-
hibens, reddat opus factori suo. Postea tanguntur ei
nares & aures cum saliuā, & dicitur ei illud uerbum
euangelicum quod Hiesus quādo surdum & mutum
sanauit tangens cum spūto linguam eius, & mittens di-
gitos suos in auriculas eius dixit, Epheta, quod est ad-
perire, Hoc enim sacramētum hic agitur, ut per saliuā
typicam sacerdotis & tactum sapientia et uirtus diuina
salutem eiusdem cathecumini operetur, ut aperiātur
ei nares ad accipiēdū odorem noticię dei, ut aperiātur
illi & aures ad audiendum mādata dei, sensuq; intimo
cordis reponendum. Deinde benedictōne, sacerdotali
munitur, ut ad sacrum baptismum cum fide accepta
custodiatur. Unguetur illius tunc pectus de oleo sanz-
ctificato, cū inuocationē sanctę trinitatis, ut nullę relię
latētes inimici in eo resideāt, sed i fide sanctę trinitatis
mens eius confortetur, ungetur & inter scapulas de
eodem oleo, ut undiq; muniatur, & ad bona opera fa-
cienda per dei gloriam roboretur.

DE TINCTIONE BAPTISMI ET VNCTIONE
CHRISMATIS.

Ca. XXVIII.

Ost hęc igitur consecratur fons, & ad ipsum
p baptismum cathecuminus accedit, & sic in no-
mine sanctę trinitatis trina submersione bapti-
çatur, Et recte homo qui ad imaginem sanctę trinitatis
cōditus est, per inuocationē sanctę trinitatis ad eādem
renouatur imaginem, & qui tercio gradu peccati id est
consensu cecidit in mortem, tercio eleuatus de fonte,
d iij

ipso chrismate conſignet propter hereticam ſuaſionē.
ita preſbyter eodem chrismate liniat baptiſatū leuatū
ex aqua. propter occaſionem tranſitus mortis. quia
ſcriptum eſt in apoſtolo. Vos autē fratres in carne non
eſtis. ſed in ſpiritu. ſi tamē ſpiritus dei habitet in uobis.
ſi quis autem ſpiritum Chriſti non habet. hic non eſt
eius &c. Ac deīde profecto patet. quia quicumq; nō eſt
Chriſti. regni ſui particeps fieri nequit. Ideoq; neceſſa-
rium eſt. ut ſtatim ſuccurratur baptiſato cū chrismatis
vñctione. ut ſpiritus ſancti participationem accipiens.
alienus a Chriſto non exiſtat.

DE INDUMENTO BAPTIZATI ET
EVCHARISTIA. Ca. XXIX.

Oſt baptiſmum autē traditur chriſtiano ueſtis
p candida. deſignans innocentiam & puritatem
Chriſtianam. quam poſt ablutas ueteres macu-
las. ſtudio ſanctę conuerſationis immaculatā ſeruare
debet. ad preſentandam ante tribunal Chriſti. Cuncti
uero renati albis induuntur ueſtibus. ad myſterium
reſurgentis eccleſię. ſicut ipſe dominus corā diſcipulis
tranſfiguratus eſt ut dicī. reſplenduit facies eius ſicut
ſol. ueſtimenta eius facta ſunt candida ſicut nix. quo
facto. ſplendorem ut dictum eſt. reſurgentis in future
figurauit eccleſię. Vtuntur ergo albis ueſtibus. ut quā
primę natiuitatis infantia. uetuſti erroris pannus ſuſca-
uerat. habitus ſecundę generationis glorię preferat in-
dumentum. Tegitur enim poſt ſacrā vñctionē caput
eius myſtico uelamine. ut intelligat ſe diadematis re-
gni. & ſacerdotalis dignitatis portitorē. iuxta apłm.
Vos eſtis inq; genus regale et ſacerdotale. offerentes
uoſmetipſos deo hoſtiam uiuam. ſanctam. deo placen-
tem. & reliqua. Nam ſacerdotes in ueteri teſtamento
quodam myſtico uelamine caput ſē per ornabant. De-
inde corpore & ſanguīe dñico omē pcedēs ſacramētū
d iij

in eo cōfirmatur. quia hec ideo accipere debet. ut deū
habere mereatur in se habitatorem. & illius sit capitū
membrū. qui passus est. et resurrexit pro nobis. Dicit
enim ipsa ueritas. Qui māducat meam carnem & bibit
meum sanguinem. ipse in me manet et ego in eo. Et itē
nisi manducaueritis (inquit) carnē filij hominis. & bis
beritis eius sanguinē. nō habebitis uitā in uobis.

DE IMPOSITIONE MANVS

EPISCOPALIS.

Ca. XXX.

n Ouissime autem a summo sacerdote per im-
positionem māus paraclētus traditur illi spīritus
sanctus. ut roboretur per spīritum sanctum ad
predicandum alijs idem donum qd ipse in baptisate
consecutus est. per gratiā uite donatus eterne. Signaf
enim baptisatus cum chrismate per sacerdotem in ca-
pitū summitate. per pontificē uero in fronte. ut priori
unctione significet spīritu sancti super ipsum descēso
ad habitationem deo consecrandam. in secunda quoq;
ut eiusdem spīritu sancti septiformis gratia cum omni
plēitudīe scētatis & sciētīe & uirtutis uēire ī hoīem de-
claretur. Tunc enim ipse spīritu sanctus post mūdata
& benedicta corpora atq; anias libens a patre descēdit
ut uas suum sua uisitatiōe sanctificet & illustret. et nūc
in homiē ad hoc uenit. ut signaculum fidei quod in
fronte suscepit. faciat eum donis celestibus repletum.
& sua gratia confortatum intrepide et audacter corā
regibus & potestatibus huius seculi portare. ac nomē
Christi libera uoce predicare. Nec mirum si homo bis
eodem chrismate ad accipiendum spīritum sanctum
ungueatur. cū idē spīritus bis sit ipsis apostolis datus.
idē in terra semel quādo post resurrectionē suā dñs in
sufflauit in eos et dixit. Accipite spm̄ sc̄m. quorū remi-
seritis peccata remittūt eis. & quorū retinueritis retēta
sunt. & de celis semel. quando post ascensionē domini

*Mano imposito
sit domi sp̄s
& i*

65 21

in die penthecostes in linguis igneis super apostolos
venit. & omnium gentium linguis eis loqui concessit.
Ergo spiritus sanctus digitus dei in euāgelio nominat.
& digito dei scripta est lex. Ideo autē digitus dei dicitur.
vt eius operatoria uirtus. simul cum patre et filio signi-
ficetur. Sicut autem per baptismū in Christo morimur
et renascimur. ita spiritus sancto signamur. qui est digitus
dei. & spiritale signaculum. Bene quippe conuenit ut
per sacrum chrisma & per pinguedinem oliuę gratia
spiritus sancti tribuatur. quia in psalmo scriptū est de
ipso saluatore. quod unxerit eum deus pater oleo leti-
cię p̄ cōsortibus suis. & itē de nobis. quod exhilaret
faciem nostram in oleo. $\chi\rho\iota\sigma\mu\alpha$. Chrisma gręce. latine
unctio nominatur. ex cuius nomine et Christus dicitur.
& ex ipso homo post lauacrum sanctificat. Nam sicut
in baptisate peccatorum remissio datur ad ueniam.
ita per unctionem sanctificatio spiritus adhibetur ad
gloriam. & hoc de pristina unctione tractum est exem-
plum. qua ungi in sacerdotiū et regnū solebāt antiq.
vnde et Aaron & filij eius. post lauacrū a Moyse uncti
sūt. ut sacerdotes dñi fierēt. Et Salomō & cęteri reges
per prophetas & sacerdotes perfusi sunt cornu olei. ut
regni gubernacula tenerēt. Quod dum carnaliter fit.
spiritalit̄ proficit. quomodo & in ipsa baptismi gratia
uisibilis actus est. quod in aqua mergimur. sed spiritalis
effectus. quod a delictis mundamur. Videamus er-
go & ipsam olei naturam. si quid in ea huic significa-
tioni conueniens possit intelligi. Oleum namq; ardens
illuminat. et medicans sanat. & aquis infusum perspi-
cuas eas reddit. quod bene gratiam spiritus sancti pōt
demonstrare. Ipse enim flamma charitatis et splēdore
sapientię. animas illuminat. Ipse medicamine clemetię
sue per ueniam peccatorū uulnera sanat. Ipse ammix-
tione uirtutis sue. aquas baptismi ad effugādas pctōz

tenebras ueraciter inlustrat. Testatur etiam hoc sacra scriptura, ait enim Paulus. Charitas dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui datus est nobis. Et Ioannes. Qui diligit inquit fratrem suum in lumine manet. Et item. Vos inquit unctionem habetis a spiritu sancto, & nostis omnia. Ecce apostolorum sententiae manifestant, per unctionem spiritus sancti lumen charitatis et scientiae nos habere. Nam saluator in euangelio spiritum sanctum medicinam esse peccatorum ostendit, cum per ipsum potestatem apostolis dedit peccata remittere dicens. Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis, et reliqua. Quod autem gratia spiritus sancti aquas baptismi foecundans inlustrat, insinuat Ioannes, cum ipsum dominum in spiritu sancto baptizare testatus est dicens. Sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, super quem uideris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Nunquam enim aqua baptismatis filios lucis generare posset, nisi prius ipsa dono eiusdem spiritus sancti inluminata esset, ut in ipsa mirabiliter partum spiritali lucis efficeret, idem spiritus qui in primordio, simul cum patre & filio, illam purgationi aptam creauit. Abluit ergo nos dominus a peccatis in baptisate, & unxit nos et consignauit nos spiritu promissionis sancto, et dedit pignus spiritus in cordibus nostris, qui est utique pignus hereditatis nostrae in redemptionem adquisitionis in laudem gloriae ipsius, ut adoptionem filiorum reciperemus. Quomodo autem estis ait apostolus filij dei? misit spiritum filij sui in corda nostra clamantem abba pater. Nam confirmatio totius sanctitatis & uirtutis et iustitiae in ipso constat, ipse est remissio omnium peccatorum, ipse filios dei a filiis diaboli secernit, qui cum enim spiritu dei aguntur, hii filij sunt dei, ipse iustificat sanctos et illuminat, ipse est deus, ipse dei donum.

eo quod datur a deo. Vnicuique datur manifestatio spiritus
ad utilitatem per ipsum. Alij datur sermo sapientie. alij
sermo scientie secundum eundem spiritum. alteri fides
in eodem spiritu. alij gratia sanitarum in uno spiritu.
alij operatio uirtutum. alij prophetia. alij discretio spi-
rituum. alij genera linguarum. alij interpretatio sermo-
num. Hec autem omnia operatur unus atque idem spiritus
diuidens singulis pro ut uult. Sicut enim corpus unum
est. et membra multa. omnia autem membra corporis
cum sint multa. unum corpus sunt. ita et Christus. Etenim
in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati
sumus. siue iudei. siue gentiles. siue serui. siue liberi.
& omnes nos uno spiritu potati sumus. Spiritum enim
sanctum aque nomine appellatum in euangelio legimus.
ipso domino clamante & dicente. Si quis sitit. ueniat
& bibat. qui credit in me. flumina de uentre eius fluent
aque uiue. Hoc euangelista exposuit unde diceret. se-
cutus enim ait. Hoc enim dicebat de spiritu quem accepturi
erant credentes in eum. Sed aliud est aqua sacramenti.
aliud aqua que significat spiritum sanctum. Aqua enim
sacramenti uisibilis est. aqua spiritus inuisibilis est. Illa
abluit corpus. & significat quod sit in anima. per istam
autem id est per spiritum sanctum ipsa anima munda-
tur. Sicut etiam aqua corporalis corpus lauat et potat. ita
spiritalis spiritum lauat & pascit. Ideo autem spiritus san-
ctus septiformis nuncupatur. propter dona que diuisi-
nitatis eius plenitudine particulati quique ut digni sunt
consequi promerentur. Ipse enim spiritus sapientie &
intellectus. spiritus consilij & fortitudinis. spiritus sci-
entie & pietatis. atque spiritus timoris domini appellatur.

DE SACRAMENTO CORPORIS
ET SANGVINIS DOMINI. Ca. XXXI.

Ed quia de duobus sacramentis id est bap-
tismo & chrismate iam quantum nobis dominus dedit

Capitulum 31

supra differuimus. Super est ut de reliquis duobus
id est corpore & sanguine domini, etiam nunc quantū
dominus annuerit, diligentius inuestigemus. Primum
nobis querēdum est, cur dominus corporis et sangui-
nis sui mysteria in his rebus sanciri uoluisset, que co-
medi & consumi possunt, & non potius in his que ma-
iore honore seruata, diutius integra haberi potuisset?
deinde, cur in cibo & potu idem sacramentū uoluisset,
cum ex terrenis fructibus cōmuni usu terrestres ute-
rentur, & non magis ex alia aliqua re illud traderet, q̄
similiter percipientes reficeret? Sed tamen aliquatenus
res inusitata pro maiore miraculo etiam ab imperitis
ueneraretur, sicut manna cibi celestis paut in deserto
populum Israheliticum, et omnibus admirādu pluit.
Deinde illud etiam queri potest, cur inter omnes fru-
ctus terre, potissimum ad hoc elegerit frumētum atq̄
uinum, quasi ipsa cunctos fructus terre dignitate pre-
cellant, & preciosiores omnibus fiant? que uidelicet
omnia ita solui posse credimus. Maluit enim dominus
corporis & sanguinis sui sacramēta fidelium ore p̄cipi,
et in partum eorum redigi, ut per uisibile opus, inuisi-
bilis ostēderetur effectus. Sicut enim cibus materialis
forinsecus nutrit corpus & uegetat, ita etiam uerbum
dei intus animam nutrit & roborat, quia non in solo
pane uiuit homo, sed in omni uerbo quod procedit de
ore dei, & uerbum caro factum est, et habitauit in no-
bis. Ait ergo ipsa ueritas, Caro enī mea uere est cibus,
& sanguis meus uere ē potus. Vere scilicet caro Chri-
sti est cibus, quia uere pascit, & ad eternam uitam ho-
minem nutrit, & sanguis eius uere est potus, quia esur-
ientem & sitientem animam iusticiam, in eternum
veraciter satiat. Temporalem quippe uitam sine isto
cibo & potu habere possunt homines, eternam omni-
no nō possunt, q̄a iste cibus & potus eternā societate

capitis membrorūq; suorum significat. Qui manducat
inquit carnem meam. & bibit sanguinem meum. ipse
in me manet et ego in eo. quapropter necesse habēus
sumere corpus & sanguinem eius. ut in ipso maneās.
& eius corporis membra simus. quia nemo ascendit in
cælum. nisi qui descendit de cælo. filius hominis qui est
i cælo. Quod autē ex terrę fructibus uoluit hæc sacra-
menta confici. hæc ratio est. Quia ergo ipse filius dei
homo in terra inter homines factus est. & ex terrenis
parētibus. scilicet ex stirpe Adam progenitus. ueritas
de terra orta est. ut ex terrigenis cælicolas faceret. de
terrenis fructibus cibum cælestem homo cælestis fecit.
ut sicut ipse deus uisibilis. in carne uisibili ad saluādos
mortales. mortalis apparuit. ita etiā ex materia uisibili
rem inuisibilem congrue ipsis demōstrauit. ut in eadē
re simul ediscerēt. & quid deus propter nos factus est.
& quid nos per ipsum futuri sumus. Ait enī apostolus
Ioannes. Charissimi. nunc filij dei sumus. et nondum
apparuit qd erimus. scimus quomodo cū apparuerit.
similes ei erimus. Cur autem panem et uinum in hęc
dignitatē elegerit. exponit scriptura. que testatur spm̄
sanctum pronunciaſſe. secundū ordinē Melchisedech
Christum sacerdotem esse futurū. Melchisedech ergo
genesis narrat. panem & uinum obtulisse. Oportebat
enim ut qui secundum ordinē Melchisedech sacerdos
factus fuerat. oblationem eiusdem pontificis. ipse pon-
tifex factus imitaretur. ut scriptura de eo pronūcians.
ueridica esse probaretur. quia Hiesus nō uenit soluere
legem. sed adimplere. sicut ipsa ueritas testatur. quō
necesse est (inquit) impleri omnia. que scripta sunt in
lege. & prophetis. et psalmis de me. propter ea quippe
dominus noster corpus & sanguinem suū in eis rebus
commendauit. que ad unū aliquid redigūt. ex multis
siue granis siue azimis. ut sanctorū charitatis unitatē

significaret. & intelligi daret corporis membrorumque
suorum unitatem. qd est facta ecclesia in predestinatis
& uocatis iustificatis atque glorificatis. scilicet & fidelibus
eius. quorum primum iam factum est. idest in prede-
stinatione. secundum et terciū. & factū est et fit. et fieti.
uocatio & iustificatio. quartum autem in re futurum
est. idest glorificatio huius rei sacramētū. idest unitas
corporis & sanguinis Christi de mensa dnica assumit.
quibusdam ad uitam. quibusdam ad exitiū. res uero
ipsa omni homini ad uitam. nulli ad exitium. Quicūque
enim eius particeps fuerit. idē Christo capiti membrū
ad sociatus fuerit in regno celesti. quia aliud est sacra-
mentum. aliud uirtus sacramenti. sacramentum enim
ore percipit. uirtute sacramenti interior homo satiat.
Sacramentum enim in alimentum corporis redigitur.
uirtute autē sacramenti. eterne uitę dignitas adipiscit.
In sacramēto fideles quicūque cōmunicātes. pactū socia-
tis & pacis ineūt. In uirtute enim sacramenti oīa mēbra
capiti suo cōiūcta & coadunata. in eterna claritate gau-
debunt. Sicut ergo in nos id cōuertit cū id māducāus &
bibimus. sic et nos in corpus Christi cōuertimur dum
obediēt et pie uiuimus. Sed tñ ipse sacramēti sicut su-
pra diximus. tanta est dignitas & tāta potētia. ut quicūque
illud indigne pceperit. magis sibi dānationē quā salutē ac-
quirat. qd ostēdit apłs dicēs. Quicūque enī māducauerit
panē hūc. uel biberit calicē dnī indigne. reus erit cor-
poris et sāguinis dnī. Probet autē seipm homo. & sic de
pane illo edat. et de calice bibat. Qui enī manducat &
bibit indigne. iudiciū sibi manducat et bibit. nō diuidi-
cans dnī corpus. Tūc enim uere et salubriē corpus &
sanguinē Christi percipimus. si nō tantū uolumus. ut in
sacramēto carnē et sanguinē Christi edamus. sed usque
ad spiritus participationē manducemus et bibamus.
ut in domini corpore tanquā mēbra maneamus. ut eius

spū uegetemur. Sumūt ergo fideles bene et ueraciter
corpus Christi, si corpus Christi non negligāt esse, fiāt
corpus Christi, si uolunt uiuere de spū Christi. De spū
Christi nō uiuit nisi corpus Christi. Inde est qđ expo-
nēs nobis apostolus hunc panem unū . unum corpus
Christi significare intelligi uoluit. Calicē inqt benedi-
ctiōnis cui benedicimus. nōne cōmunicatio sanguinis
Christi est? & panis quē frangimus nōne participatio
corporis dñi est? Quomodo unus panis. unum corpus
multi sumus. omnesq; de uno pane & de uno calice
participamus. Nec enī in sacramētis aliud offerri licet.
nisi quod dñs ipse cōstituit. & suo exemplo facere nos
docuit. quoniā dominus Hiesus in qua nocte tradebat
accepit panē. et gratias agens. fregit et dixit. Hoc est
corpus meū qđ pro uobis tradet. hoc facite in meam
cōmemorationē. similiter et calicē postq; cenauit dicēs.
Hic calix noui testamēti est i meo sanguine. hoc facite
quotienscūq; bibetis. in meā cōmemorationem. Ergo
panē in fermentatū. et uinū aqua mixtū. in sacramentū
corporis & sanguinis Christi sanctificari oportet. quia
ipsas res de se dñm testificari euangeliū narrat. Ait enī
ipse dñs. Ego sum panis uiuus qui de celo descēdi. si qđ
māducauerit ex hoc pane. uiuet in eternū. & panis quē
ego dabo caro mea est pro mūdi uita. Et itē. Ego sum
inquit uitis uera. Panis enim dei descendit de celo. &
dat uitam mundo. quem pater signauit. deus misit in
mundum. Hic est panis uite. hunc qui manducat. non
esuriet in eternum. Iste panis cor hominis confirmat.
iste qđem de fra nature nostre productus est. Istudq;
uinum letificat cor hominis. quod ex uite uera pro-
cessit. nec enim aliud ex uite quam uinū nasci potest.
Ergo quia panis corporis cor firmat. ideo ille corpus
Christi congruent nuncupat. uinū aut quia sanguinē
opat i carne. ideo ad sāguinē Christi referē. Hęc aut dñs

sunt uisibilia sanctificata, tamen per spiritū sanctum in sacramentum diuini corporis transeunt. Quod autem panem sacrificij sine fermento esse oporteat, testatur liber leuiticus, ubi commemorat dominū per Moysen filiū Israhel ita precepisse. Omnis inquit oblatio quę offertur domino, absq; fermento fiat, nec quicquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio domini. Cre dimus ergo & panem illum quem primum dominus in cena mystica in mysterium corporis sui consecrauit; infermentatum esse, maxime cum in tempore pasche nullum fermentum cuiquam uesci, sed nec in domo habere ulli licebat, domino illud in lege precipiente ac dicente, sicut Exodus testatur. Primo mense (inquit) quartadecima die mēsis ad uesperā comedetis azima, usq; ad diem uicesimā eiusdem mensis ad uesperam; septem diebus nō inuenietur fermentum in domibus uestris, qui comederit fermentatum, peribit anima sua de cōitu Israhel, tā de aduenis quā de indigenis terrę. Et paulo post, azima (inquit) comedetis septē diebus; nō apparebit apud te aliquid fermentatū, nec in cūctis finibus tuis, & reliqua. Quod ergo neq; in domo neq; in finibus cūctis eorum, populo dei habere licebat, superfluum est arbitrari id dominum foris exquisisse. Quid autem illud significet, quod in pascha comeditū erat, ostendit apostolus, & pasche et azimorū rationem manifestissima narratione exponēs. Etenim (inquit) pascha nostrum immolatus est Christus, itaq; epulemur, non in fermento malicie & nequicie, sed in azimis sinceritatis & ueritatis. Quicumq; ergo ad mēsam domini ubi agni immaculati et incontamiati caro maclatur, & ubi ueneranda mysteria passionis et resurrectionis eius a fidelibus celebrātur, plenus dolo atq; malicia accedat, & aut odij, aut iuidie, aut auaricie, aut luxurie facibus accensus, corpus domini percipere nō

metuit. uerendum est ne ubi uitam accipere debuit.
iudicium dampnationis inueniat. & magis incitetur ad
pœnam. quam retrahatur ad ueniã. Scriptum est enim
de Iuda proditore. qui malignus ad mensam domini
accessit. & sacri conuiuij particeps esse non timuit. qd
post bucellam. statim introisset in eum sathanas. dñsq;
ei dixerit. quod facis. fac citius. q; mox id quod prius
latendo machinabatur. continuo exiens. insanie sue
manifestũ effudit uirus. ita ut cū turba multa gladijs
& fustibus. facibus et armis instructa. ad eum tanquã
ad latrõem capiendũ ueniret. qui mori ultro uenerat.
Qui ergo insidijs mente conditis. qui precordijs aliq;
scelere pollutis. mysteriorũ Christi oblationibus sacro
sanctis participare non metuit. ille in exemplum Iude
filium hominis tradit. nõ quidem Iudeis. sed peccato-
ribus. membris uidelicet suis. quibus illud inestabile
& inuiolabile dñici corporis et sanguinis sacramentum
temerare presumit. Ille dominum uedit. q; eius timore
atq; amore neglecto. terrena pro illo & caduca. immo
etiam criminosa diligere. & curare conuincitur. Sed in
sacramento uinum aqua mixtum offerri debet. quia
in euãgelio legitur. quod cum aperuisset unus militũ
lancea latus Hiesu. continuo exierit sanguis & aqua.
Ille enim sanguis in remissionem fusus est peccatorũ.
aqua illa salutare temperat poculum. hæc & lauacrum
prestet & potum. Neuter ergo horum sine altero in sa-
crificio debet offerri. nec uinum sine aqua. nec aqua
sine uino. quia & nos in Christo. et in nobis Christum
manere oportet. quod ostendit sanctus Ciprianus ita
dicens. Calix inquit dominicus uino mixtus offertur.
quia uidemus in aqua populum intelligi. in uino uero
ostendi sanguinem Christi. Quãdo autem in calice aq;
uino miscetur. Christo populus adunat. & credentiũ
plebs ei in quem credit copulatur & iungitur. Que

quia cum satis sit hoc solum cōplecti. quod Noe typū
future ueritatis ostendamus. non aquam sed uinum
biberit. & sic imaginē dominicę passionis expresserit.
Item in sacerdote Melchisedech. hoc dominici sacra-
menti prefiguratum uidemus mysterium. secundum
quod scriptura diuina testat & dicit. Et Melchisedech
rex Salem protulit panē & uinum. fuit autē sacerdos
dei summi. & benedixit Abraham. Quod autem Mel-
chisedech typum Christi portaret. declarat in psalmis
spiritus sanctus ex persona patris ad filiū dicens. Ante
luciferum genui te. tu es sacerdos in eternum secundū
ordinem Melchisedech. Dicūt aliqui. nisi aliquo inter-
cidente peccato. eucharistiam q̄tidie accipiendam.
Hunc enim panem q̄tidie dare nobis. iubente dom̄o
postulamus dicentes Panem nostrum q̄tidianum da
nobis hodie. quod quidem benedicunt. si hoc cum re-
ligione & deuotione. et humilitate suscipiūt. ne fidēdo
de iusticia. superba presumptione id faciant. Ceterum
si talia sunt crimina. que quasi mortuū ab altari remo-
ueant. prius agēda pœnitētia est. ac sic inde salutiferū
medicamentum suscipere. Qui enim manducauerit
indigne. iudiciū sibi manducat & bibit. Hoc enim
indigne accipere est. si eo tempore quis accipiat. quo
debet a mēsa dominici corporis separari. nedum forte
diu abstentatus quis prohibetur. a Christi corpore se-
paretur. Manifestum est enim eos uiuere. qui corpus
eius adtingunt. unde timendum est. ne dum diu quis
separat a Christi corpore. alienus remaneat a salute.
ipso dicente. Nisi comederitis carnem filij hominis &
biberitis eius sanguinem. non habebitis partē meā.
& uitam in uobis. Qui enī iam peccare quieuit com-
municare non desinat.

DE OFFICIO MISSAE. Ca. XXXII.

benedicens fregit. & dedit eis, et ait. Sumite, hoc est
corpus meū. Et accepto calice, gratias agēs, dedit eis,
& biberūt omēs ex illo, et reliqua. Cum benedictione
enim et gratiarum actione, primū dominus corporis
& sanguinis sui sacramenta dedicauit, et apostolis tras-
didit, qd exinde apostoli imitati fecere, & successores
suos facere docuerunt, quod et nunc per totum orbē
terrarum generaliter tota custodit ecclesia. Sed enī in
initio mos iste cantādi nō erat, qui nūc in ecclesia ante
sacrificium celebratur, sed tamen epistolę Pauli recita-
bantur, & sanctum euangelium. Celestinus autē, xlv,
Episcopus post Petrū, Romanę ecclesię tradidit primus
statuisse, ut psalmi, cl, ante sacrificium psallerent anti-
phonati ex oibus. Fert etiā et lōge āte Thelesphorus
Papa constituisse, id est, ix, post Petrū, ut ante sacrificiū
hymnus gloria in excelsis deo diceretur, quod tamē
modo nō semper agitur, sed in diebus tantum dñicis,
& in sanctorū festiuitatibus, quod Simmachus Papa
lvi, post Petrum, ita fieri mandauit. Verum quia de sa-
crificij celebratione sermonem facere incipiebamus,
secundum quam convenientiam omnis ordo ille insti-
tutus sit, prosequamur.

DE ORDINE MISSAE. Ca. XXXIII.

Rimum autē in celebratione missę ad introitū
p sacerdotis ad altare, antiphona cātatur a clero,
vt audiatur sonitus, quando ingrediū sanctua-
rium in conspectu domini, sicut in ueteri testamento,
per tintinnabulorū sonitū ingressus innotuit pōtificis.
Bene ergo in ingressu sacerdotis, concrepātibus choris
auditur modulatio diuinę laudis, ut dominicę celebra-
tionis mysteria, ministrorum pie pcedat cōsonantia,
& corporis et sanguinis Christi uenerabile sacramētū
antecedat dignę laudis sacrificium. Namq; chorus est,
f

multitudo in sacris collecta, & dictus chorus: quod in initio in modum coronę circum aras starent, et ita psallerent. Vnde & ecclesiasticus liber scribit, stantę sacerdotem ante aram, & in circuitu coronam fratrum. Alij chorum dixerunt a cōcordia, quę in charitate cōsistat, siue de concinentia soni. Cum autem unus canit, gręce $\mu\omicron\nu\omicron\delta\iota\alpha$. monodia, latine siciniū dicitur. & cū duo canūt biciniū dicitur, cum autem multi, chorus uocatur, $\alpha\nu\tau\iota\phi\omicron\nu\eta$. antiphona gręce, uox reciproca, ex duobus scilicet choris alternatim psallentibus dicitur. Post introitum autem sacerdotis ad altare, letanię aguntur a clero, ut generalis oratio pręuēiat specialē sacerdotis, subsequit autem oratio sacerdotis, et pacifica primum salutatione populum salutans, pacis responsum ab illo accipiat, ut uera cōcordia et charitatis pura deuotio facilius postulata, impetret ab eo qui corda aspicit, et interna diiudicat. Tūc lector legit lectionem cāonicam, ut animus auditorum per hanc instructus, ad cętera intentior adsurgat. Post hanc ergo cantor dicit respōsorium, ut ad compūctionem prouocet, & lenos anios audientium faciat. Responsorium ergo inde dicitur, quod alio desinēte, id alē respondeat. Inter respōsoria & antiphonas hoc differt, quod in respōsorijs unus dicat uersum, in antiphonis autem alternent uersibus chori. Antiphonas Gręci, respōsoria uero Itali tradūt primum inuenisse. Responsorium enim istud quidam gradale uocant, eo quod iuxta gradus pulpiti cātatur. Post respōsorium cantatur alleluia, scilicet ut ad celestia mēte populū subleuet, & ad diuinā contēplationē erigat. Alleluia enim duorum uerborum interprtatio est, hoc est laus dei, et est hębręum, Ia enim de decem nominibus, quibus apud Hębręos deus uocatur unū est. Similiter et Amen hębręum est, quod ad omnem sacerdotis orationem seu benedictionē respōdet ppl's fidelium. Interprtari quoq; potest amen in latinū, uere

siue fideliter, seu fiat. Hierōymo teste in psalterio ubi
ait, fiat fiat, in hebraico legit̄, amen amen. Hęc duo tñ
verba, idest amen & alleluia, nec gręcis nec latinis nec
barbaris licet in suam linguam omnino transferre, uel
alia lingua annũciare. Nam quãuis interptari possunt,
pp̄ter sanctiorē tamen authoritatē, seruata est ab ap̄lis
in his pp̄rię linguę antiquitas. Tantũ enim sacra sunt
nomina, ut etiam Ioannes in Apocalipsi referat spiritu
reuelante, se uidisse & audisse uocē cęlestis exercitus,
tanq̄ uocem aquarum multarũ, et tonitruũ ualidorũ
dicentium, amen, et alleluia, ac per hoc sic oportet in
terris utraq; dici, sicut in cęlo resonāt. Deide a diacono
cũ summa authoritate in auribus pp̄li recitat̄ euangeli-
um, ut ipsius ibidem audiatur doctrina, ad quem
feruet intentio tota, ipsiusq; uirtus intelligat̄ per euangeli-
um, cuius tunc corporis sacro sanctum celebratur
mysterium. Per hoc oblationes offerunt̄ a populo, &
offertoriũ cantat̄ a clero, quod ex ipsa causa uocabulũ
sumpsit, quasi offerentiũ canticum, immittiturq; super
altare corporalis palliũ, quod significat lintheum quo
corpus saluatoris inuoluebatur, qđ ex lino puro textũ
esse debet, & non ex serico uel purpura, neq; ex pãno
tincto, sicut a Siluestro papa institutũ inuenimus, quia
in euãgelio legit̄, Sindone mũda inuolutũ esse Ioseph
corpus saluatoris, et sudariũ capitis eius post resurrex-
tionē dñi nō cũ lintheaminibus positum, sed seorsum
inuolutum inueniri. Ponuntur quoq; tunc uasa sancta
(qđ calix est et patena) super altare, quę qđã mō dñici
sepulchri typũ habēt, q̄a sicut tũc corpus Christi arõas
tibus unctũ i sepulchro nouo p̄ p̄iorũ officiũ cõdebat̄,
ita mō in ecclia mysticũ corpus illius, cũ ungt̄is sacre
orõnis cõditũ i sacris uasis, ad p̄cipiendũ fidelibus p̄ sacerdotũ
officiũ adm̄istrat̄. Postea cantat̄ missa a sacerdote,
qđ postq̄ loquit̄ ad pplm̄ de eleuatione cordis ad

deum. exhortaturq; eos ad gratias agendas domino.
laudibus os implet. rogatq; ut ipse omnipotens deus
pater. cui deseruiunt celestes potestates. sua gra. illoru
vocibus iubeat humanas associare confessiones. qua
deprecationem. mox subsequitur laus ex angelicis &
humanis cantibus confecta. Sanctus. sanctus. sanctus
dominus deus sabaoth. pleni sunt celi et terra gloria
tua. et cetera. De hinc iam consecratio corporis et san-
guinis domini fit. & deprecatio ualida ad deum. inter
que et dominica oratio decatur. Postquam enim ad
communicandum. & ad percipiendum corpus peruē-
tum fuerit. pacis osculum sibi inuicē tradunt. cantātes
Agnus dei qui tollit peccata mundi. miserere nobis.
ut pacifici sacramentum percipientes. in filiorum dei
numero (remissis delictis omnibus) mereant copulari.
Post cōmunionem ergo. et post eiusdem nominis can-
ticū. data benedictione a sacerdote ad plebē. diaconus
predicat missę officium esse peractum. dans licentiam
ab eundi. Itum ergo ordinem ab apostolis. & ab apo-
stolicis uiris traditum Romana tenet ecclesia. & per
totum pene occidentem. omnes ecclesię eandem tradi-
tionem seruāt. Sed quia de ordinibus sacris. et de .iiii.
sacramentis. nec non et de officio missę sermonē expli-
cauius. huic libro terminū hic ponendū esse cēsemus.
in sequētib; . de ceteris officijs atq; obseruationibus
(si dominus annuerit) plura relaturi. Additio.

DE MISSA.

Nastasius natione Romanus. ex parte Maximo
a ut legit in gestis episcop alibus. hic constituit.
ut quiescūq; sancta recitarēt euāgelia. sacerdo-
tes et reliquū vulgus nō sederēt. sed starēt. Deinde ora-
tionem p suis proprijs delictis & plebis remissione. ut
dignus sit accedere ad altare. et ad tactum oblatarū. ne
fiat illi quod factum est Bethsaimitis qui temere arcā

domini tangebant. Susceptis oblationibus reuertitur
sacerdos ad altare, et lauat manus suas, et extergit ab
actu communium manuū, atq; terreno pane, sacerdos
facit de oblata duas cruces iuxta calicem, ut doceat,
Christum depositū esse de cruce, pro duobus populis
crucifixum. Eleuatio sacerdotis & diaconi corporis &
sanguinis Christi, eleuationem eius ad crucē insinuat,
pro totius mundi salute. Pannus extēsus super altare,
corpus domini monstrat, extensum in cruce, et super
eo corpus et sanguis domini consecratur, quod nos
manducamus, aqua & uinum in calice monstrāt sacra
menta, quę de latere domini in cruce fluxerunt quibus
nos notati sumus. Immissio panis in uinū, uarie apud
quosdam habetur, et agitur. Itali quoq; primo mittunt
de sancto pane in calicem, & postea dicūt, pax domini,
aliqui uero reseruant immisionem, usq; dum pax cele
brata sit & fractio panis. Romani uero cum dicūt, pax
domini sit semper uobiscum, mittūt corpus domini in
calicem, oblatę particulę. Ip̄m corpus nobis ante oculos
ostendit, quod pro nobis est crucifixū. Ideo uero t̄git
quattuor latera calicis, quia per illud, humanū genus
per quattuor climata mundi ad unitatem unius corp̄is
coniungit, & ad pacem ecclesię catholicę et apostolicę
producit, talibus nanq; uerbis mittit in calicem corpus
domini. Fiat commixtio corporis et sanguinis domini
accipientibus nobis, ad salutem mentis & corporis in
uitam eternam, tunc populus facit pacem, ut ostendat
quod nos membra eius sumus, qui p nobis crucifixus
est et resurrexit, facta pace sacerdos rumpat oblatam,
ex latere dextro una particula relicta super altari, &
reliquas oblationes ponat in patenam, tenente eā dia
cono. Per particulam oblatę immis̄se in calicē ostendit
Christi corpus, qđ iā resurrexit a mortuis. Per comestā
a sacerdote & populo, quod post resurrectionē adhuc
f iij

pax hostie firm

eū discipulis ambulās in terra. & seipsum uiuū prebēs.
p̄ relicta in altari. insinuat eū iacere in sepulchro. & a
discipulis in passione derelictū. Querit in quo loco
inchoatur officium missę. et si forte ad totum officium
nō occurrerit. ubi p̄sentare debeat in inīcio missę. Nos
bis uidetur missam uocari ab eo loco. ubi incipit sacer
dos sacrificiū deo offerre. usq; ad ultimā benedictionē
qua clamante Leuita. dicit. Ite missa est.

Explicit liber primus.

LIBER SECVNDVS.
DE OFFICIIS ET ORATIONIBVS CANO
NICARVM HORARVM. Ca. I.

Officium ergo missę quod in superiori libro con
textuimus. maxima ex parte ad solum pertinet
sacerdotem. cui sacrificanda data licentia est. et
veneranda mysteria consecrare. Sed quia illud p̄ sua
reuerētia & dignitate primo loco positū est. de ceteris
officijs diurnalium siue nocturnalium horarum. quibus
certis spaciōrum terminis. preces et orationes genera
liter sine differētia uniuersę dño offerre decet ecclesię.
consequent̄ exponamus. Oratio enim petitio dicitur.
nam orare est petere. sicut exorare impetrare. Constat
autem oratio loco et tempore. Loco. quoniā ubiq; et
in publico siue in plateis. more phariseorum orare a
Christo prohibentur. sed ubi oportunitas dederit. aut
necessitas importauerit. Neq; enim huic illud apostoli
contrarium est. quod dicit ad Timotheum scribens.
Volo inquit uiros orare in omni loco. leuantes puras
manus sine ira & discepatione. et reliqua. Et neq; illud
psalmistę quod dicit. In omni loco dominationis eius.
benedic anima mea dñm. sed hec ad interna respectāt.